

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Теодора Димитрова Въллова
Медицински университет – Плевен, Департамент за езиково и специализирано обучение

относно дисертационен труд
на тема „Формиране на социокултурни и комуникативноречевни компетентности чрез обучението по български език и литература в 1. - 4. клас“

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Област на висше образование: 1. Педагогически науки

Професионално направление: 1. 3. Педагогика на обучението по...

Научна специалност: Методика на обучението по български език и литература в началния етап на образованието

Обучаваща институция: Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Педагогически факултет, катедра „Дидактика“

Докторант: Ирена Христова Райкова

Научен ръководител: проф. дпн Нели Стоянова Иванова

1. Общо представяне на докторанта

Докторант Ирена Христова Райкова има богат опит в сферата на началното училищно образование. През 1998 г. получава ОКС „магистър“ в СУ „Св. Климент Охридски“ – специалност „Начална училищна педагогика“. В периода 2003-2009 г. завършва две следдипломни квалификации в същия университет: *ранно чуждоезиково обучение (английски език)* и *информационни технологии*. Разнообразни са квалификациите ѝ – придобити в различни чуждестранни и български образователни институции, в сферата на социокултурната, езиковата и литературната комуникация, сред които: педагог-коуч, обучител по социално-психологически тренинг, обучител по методология и чужд език в начален етап (английски език), национален посланик и обучител по eTwinning, съпътстваща дейност по Програма „Еразъм+“ (2021-2027).

През последните 21 години професионалният път на Ирена Райкова е свързан с преподавателска дейност. От 2002 г. е начален учител в няколко училища в гр. София, а от 2014 г. е старши учител в 137 СУ „Ангел Кънчев“, гр. София. Притежава IV ПКС, придобита през 2018 г. в ДИУУ – София. Професионалните квалификации, педагогическият опит и компетентностите на Ирена Райкова ми дават основание убедено да заявя, че тя притежава необходимата теоретико-практическа подготовка да предложи оригинален модел за формиране на социокултурни и комуникативноречевни (СК и КР) компетентности у ученици в началния етап на образование.

2. Данни за докторантурата

Ирена Райкова е зачислена като докторант в задочна форма на обучение в областта на висше образование 1. Педагогика, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по..., докторска програма „*Методика на обучението по български език и литература в началния етап на образованието*“ със заповед на ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № РД20-269/ 30.01.2020 г. За научен ръководител е определена проф. дпн Нели Иванова. Докторантката е изпълнила задълженията си по учебния план, полагайки всички изпити. Дисертационният труд е предварително обсъден и предложен за публична защита на заседание на катедра „Дидактика“ на Факултета по педагогика (28.03.2023г.). Всички административни процедури са спазени.

Представеният от Ирена Райкова комплект материали е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и с Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ и съдържа: *автобиография в европейски формат, автореферат, дисертация, декларация за оригиналност, б броя публикации, свързани с проблематиката на дисертацията.*

3. Общи сведения за дисертационния труд и автореферата

В структурно отношение трудът се отличава с много добре прецизирано съдържание, което включва: *въведение, три глави, заключение, библиография и приложения.* Общият обем на дисертацията е 328 страници. От тях 282 страници са основен текст. Останалите страници включват: *титулна страница, използвани съкращения, приложения.* Внушителен е броят на използваните литературни източници – 125, от които 109 са на кирилица и 16 – на латиница, като 53 от тях са публикувани през последните 10 години. Анализите и резултатите от изследването са визуализирани чрез 43 фигури, 44 таблици и 40 изображения. Приложенията са 13 и съдържат 39 страници. Общият обем и композицията на труда напълно съответстват на изискванията за структуриране на научни изследвания в областта на педагогиката.

4. Актуалност и значимост на дисертационната тематика

Дисертационният труд е посветен на актуален и значим педагогически проблем, който е разгледан в контекста на комуникативно ориентираното обучение и е центриран около формирането на социокултурни и комуникативноречеви компетентности у учениците от началния етап на основната образователна степен. Актуалността на изследването е конкретизирана във формулираната цел: „да се създаде, обоснове и апробира модел за формиране и развитие на социокултурни (СК) и

комуникативноречеви (КР) компетентности, ефективно приложим в присъствена и в дистанционна форма на обучение; да се обогати методическият подход на учителя с ефективен инструментариум, съдействащ за формирането и развитието на изследваните компетентности.“ (с. 8) В съвременната ситуация разработването и въвеждането на допълнителни ресурси в педагогическата практика, които подпомагат изграждането на тези две основни области на компетентности, е една от важните задачи на обучението по български език и литература в 1. - 4. клас. Значимостта на изследването се определя от факта, че в него се застъпват комуникативни методологични техники с постиженията на компетентностния подход при приложението му в обучението по роден език. В тази връзка дисертационният труд е задълбочено изследване по проблема, разработено след изчерпателен и критичен преглед на съществуващите концептуални схващания и апробирано в реална учебна среда в две от нейните форми – присъствена и дистанционна.

5. Съдържание на дисертацията и автореферата

5.1. Съдържание на дисертацията

Дисертацията има теоретико-приложен характер.

Във **въведението** Ирена Райкова аргументира избора на изследователския въпрос и извежда обективни и субективни фактори в подкрепа на социалната, обществената и практическата значимост на проучваната проблематика. Докторантката ясно и точно формулира ключовите за изследването постановки: *обект, предмет, цел, задачи на изследването, хипотеза, методи на изследване, етапи на педагогическото изследване (подготвителен, констатиращ, формиращ, заключителен)*.

Първа глава на дисертационния труд съдържа три основни параграфа и подпараграфи, в които се разработва концептуалната рамка на емпиричното изследване. Изведени са основните понятия, необходими за изясняването на разглеждания проблем: *компетентност, ключова компетентност, комуникативна компетентност, социокултурна (СК) компетентност и комуникативноречева (КР) компетентност*. Като конкретизира същността на понятията, Ирена Райкова обогатява дефинитивността им с анализ и изразяване на лично мнение по отношение на тяхната репрезентативност и целесъобразност.

Въз основа на проучените многобройни публикации в изследваната област докторантката насочва анализа не само към неговите лингвометодически компоненти, но и към връзките между СК и КР компетентности с цел паралелното им формиране в процеса на обучението по български език и литература. Анализира ги в дидактически

контекст, с фокус върху тяхната специфика както с оглед на обхвата и същността им, така и с оглед на процесите на развитието им.

Постановката, че „Формирането и развитието в единство на СК и КР компетентности повишава адекватната речева изява на учениците: изграждат се умения за съобразяване със социокултурния контекст и за осъществяване на резултатна комуникация чрез прилагане на комуникативни стратегии.“ (с. 23) е обоснована освен от теоретична, така и от гледна точка на актуалните международни и национални нормативни документи и политики: *Европейска квалификационна рамка, Европейска референтна рамка, Държавни образователни стандарти*. Основателно са представени в по-широк контекст и във връзка с темата *учебните програми, учебното съдържание, целите и очакваните резултати от обучението по български език и литература, психолого-педагогическата възрастова характеристика на децата в начална училищна възраст, лингвометодическата подготовка на учителя, съществуващите методически подходи*. Положително оценявам, че в края на главата графично е визуализиран теоретичен модел, който представя нагледно, ясно и достъпно корелацията между научните основи на изследването и методическите аспекти при формирането на двете ключови компетентности.

Във **втора глава** акцентът е поставен върху дизайна на експерименталното изследване и авторския модел за изграждане на СК и КР компетентности в единство чрез обучението по български език и литература на ученици в 1. – 4. клас.

Детайлно е разработен диагностичен инструментариум за измерване на СК и КР компетентности в началото и в края на експеримента. На тази основа са формулирани 11 авторски идеи за развитие на мотивацията, вниманието, мисленето и паметта у учениците от целевата група, организирани в четири модула, като за всяка методическа идея са конкретизирани: *цели, задачи, технология на изпълнение, очаквани резултати като компетентности (СК и КР) на ниво учебна програма, методи, форма на организация и средства на обучение*. Предложеният модел за формиране на СК и КР компетентности е интерпретиран на емпирично равнище и е моделиран графично в неговата логическа и йерархическа цялост като система, съдържаща три групи методически идеи: *за развитие на когнитивните процеси, за формиране и развитие на социокултурни компетентности, за формиране и развитие на комуникативноречеви компетентности*.

Подробно е представен разнообразният и съответстващ на замисъла на дисертационния труд изследователски инструментариум за измерване на степента на

формираност на СК и КР компетентности, в който прецизно са разграничени три критерия и показатели към тях за оценка на резултатите на учениците.

Формираната извадка е представителна – 136 ученици, 314 учители, 10 експерти, 129 родители. Общият брой на изследваните лица в дисертационния труд е 579.

Безспорно предимство на разработката са проведените анкетни проучвания, чрез които докторантката събира данни от различни източници на информация: *начални учители, експерти, родители*. Това дава основание на автора аргументирано да обобщи, че „Прилагането на авторската система от „методически идеи за формиране и развитие на КР компетентности съдейства за постигане на целите на емпиричното изследване – формиране и развитие в единство на СК и КР компетентности у учениците.“ (с. 157)

Валидността на тази постановка се потвърждава в **трета глава**, в която логично и систематизирано са представени резултатите в съпоставителен план, техният анализ *преди и след* прилагането на емпиричния модел, обобщенията и изводите. Обобщените данни от експерименталната работа са онагледени таблично и графично, което свидетелства за уменията на Ирена Райкова да организира, интерпретира и представя словесна и цифрова информация с визуални средства. Използваните научноизследователски методи са подходящи за такъв вид проучване – като се започне от традиционните: *анкетирание, дидактическо тестиране, педагогическо моделиране, наблюдение, експертно оценяване*, и се стигне до целесъобразно подобрите математико-статистически методи: *T-test на Стюдънт, тест на Ман – Уитни, тест на Шапиро-Уилк, тест на Ливийн за равенство на дисперсиите*. В резултат от статистическия и сравнителния анализ убедително се доказва надеждността и полезността на предложената методика, вследствие от което се потвърждават заложените хипотези.

В **заключението** докторантката обобщава ефектите от приложението на авторския модел и очертава посоката на неговото въздействие върху развитието на познавателните процеси, формирането на СК и КР компетентности и усъвършенстването на комуникативната компетентност на учениците.

5.2. Съдържание на автореферата

Авторефератът напълно отговаря на изискванията за такъв вид разработка.

6. Оценка на приносите

Приемам **приносите**, синтезирани от автора на дисертацията в две сечения:

- **теоретично**: определени са проблемните области при формирането на КР и СК компетентности и са набелязани мерки за преодоляването им; разработен е ефективен инструментариум на изследването; научно аргументиран е методическият подход за развитие на двете компетентности в единство;

- **практико-приложно**: диагностицирани и представени са затрудненията, които срещат учениците от начална училищна възраст при: търсене и извличане на определена информация, създаване на текст, интерпретиране и обобщаване идеи и информация, при задачи за извеждане на преки заключения и др.; представен е методическият инструментариум и системата от апробирани варианти на уроци за формиране и развитие на СК и КР компетентности в единство, имплицитно насочващи към практико-приложните приноси на разработката. Към изведените от автора приноси в това сечение бих добавила разработването на система от критерии и показатели, чрез която се диагностицират и извеждат проблемните области при изграждането и развитието на СК и КР компетентности на учениците.

По темата на дисертационния труд Ирена Райкова има 6 самостоятелни публикации в авторитетни издания, които са доказателство за автентичността на проведеното педагогическо изследване.

Въпроси към докторантката нямам.

7. Заключение

В заключение искам да подчертая, че дисертационният труд представлява задълбочено и аналитично научно изследване на актуален проблем, извършено самостоятелно и компетентно. Поставените задачи са реализирани, изследователската теза е защитена и са очертани перспективите за приложение на иновативния модел в комуникативно ориентираното обучение по български език и литература в начален етап. Отчитам достойнствата и приносните моменти на проведеното дисертационно изследване и предлагам на членовете на уважаемото жури да присъди на Ирена Христова Райкова образователната и научна степен „доктор“ в областта на висшето образование: 1. Педагогически науки, по професионалното направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по български език и литература в началния етап на образованието).

02.05.2023 г.
гр. Плевен

Изготвил становището:
/доц. д-р Теодора Димитрова Вълва/